

PrimaVera Working Paper Series

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

PrimaVera Working Paper 2002-11

Communicatievorm als wetenschapsnorm

Pieter Wisse

November 2002

Category: Scientific

Universiteit van Amsterdam
Department of Information Management
Roetersstraat 11
1018 WB Amsterdam
[Http:// primavera.fee.uva.nl](http://primavera.fee.uva.nl)

Copyright © 2002 by the Universiteit van Amsterdam
All rights reserved. No part of this article may be reproduced or utilized in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording, or by any information storage and retrieval system, without permission in writing from the authors.

COMMUNICATIEVORM ALS WETENSCHAPSNORM

Pieter Wisse
Information Dynamics
Voorburg, Nederland

ABSTRACT: De legitimatie van wetenschap is geen intern privilege, laat staan een recht, van academische instellingen, hun medewerkers en daarop afgestemde — commerciële — infrastructuur. (Ook) wetenschappelijkheid is nadrukkelijk een algemeen maatschappelijk verschijnsel. Dat vergt een aangepast criterium ofwel norm. Uitgaande van publieke financiering van academia houdt zo'n communicatief wetenschapsbegrip een beoordelingsplicht in. Het is niet zozeer de opsteller, maar de — academische — beoordelaar die zich naar een norm-als-plicht moet voegen. Dit biedt tevens praktisch voordeel, zoals grotere kans op erkenning van reële, vernieuwende bijdragen aan kennisontwikkeling en kostenbesparing.

Trefwoorden

Wetenschapsfilosofie, wetenschappelijk publiceren, communicatief wetenschaps criterium, onderlinge beoordeling (peer review).

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	4
Deel I Wetenschapsbegrippen	4
De puntenrace	4
Rondom de illusie van de waarheid	4
Wat is kennis?	5
Vanuit existentie.....	6
Reden van subjectbestaan: wil	6
Unieke interesses en intelligentie	7
Situationele differentiatie	7
Wetenschap door unieke academici	8
Kristallisatie van wetenschapjes.....	9
Sociale psychologie van kennis.....	10
Versplintering in relatie tot oorzaaksoort	10
Deel II Organisatie van wetenschap	11
Evolutieleer voor theorieën	11
Verlicht eigenbelang	12
Academische plichten	12
Beoordeling: geen reputatie, maar argumenten	13
Beroepsinstantie	14
Het doel van de burger	15
Aanbeveling voor publicatiekanaal	16
De wetenschappelijke burger	16
Beoordeling: punten geven èn verdienen	17
Zelfbeheer van tijdschriften	17
Realiteitsgehalte	18
Samenvatting: Wat is wetenschap?	19
Literatuur.....	20

Inleiding

Wetenschap en ivoren toren. De meeste wetenschappers beweren natuurlijk dat zijzelf helemaal niet in dat spreekwoordelijk irrelevante isolement opereren. Stel dat zij gelijk hebben, valt de maatschappelijke integratie van wetenschap niettemin te verbeteren? Dat moet toch ook nog de moeite waard zijn. Hier volgt een aanzet in twee delen. Het eerste is gewijd aan diverse wetenschapsbegrippen. In deel II volgt een ontwerp voor een essentieel aspect van het wetenschappelijk bedrijf. Dat betreft de beoordeling, waarmee ik een bepaalde communicatievorm tot norm voor wetenschappelijkheid verklaar. Een stelsel met reële plichten voor beoordelaars leidt tot openheid. Op haar beurt heeft openheid groot voordelig effect voor de maatschappij en voor het academisch wetenschapsbedrijf dat er deel van uitmaakt.

Deel I

Wetenschapsbegrippen

De puntenrace

Het is weliswaar fout, of op z'n minst een karikatuur, maar ik veronderstel wetenschap en universiteit voorlopig synoniem. Dan is een wetenschapper hetzelfde als een academicus, dwz iemand met een aanstelling aan een universiteit. Zo'n academicus verdeelt zijn¹ tijd grofweg over wetenschappelijk onderzoek en onderwijs. Met die indeling maak ik natuurlijk alweer een fout, maar goed. Het gaat er even om dat de meeste academici aan onderzoek de voorkeur geven boven onderwijs. Mijn ongerijmd bewijs hiervoor is het huidige regime voor toewijzing van nieuwe onderzoektijd. Zulke toekomstige tijd moet de academicus tegenwoordig immers verdienen. Dat lukt hem, en dit is alweer de derde versimpelende streek in mijn karikatuur, met erkende publicaties over zijn oude onderzoek.

Met het keurmerk van wetenschappelijkheid is thans vooral een selecte verzameling tijdschriften synoniem. Indien — al dan niet anoniem optredende — collegae zijn artikel publiceerbaar beoordelen, heeft de academicus in kwestie dus wetenschappelijk onderzoek geleverd. Kortom, publicatie geldt als bewijs van vermogen tot onderzoek. Dat levert hem ook voor een volgende budgetcyclus weer onderzoektijd op. Publicaties gelden als punten. Meer publicatiepunten zijn goed voor meer onderzoektijd, minder punten voor minder tijd. Wie dus niet — genoeg — schrijft, of wie dat wel doet maar de beoordelaars verbonden aan zo'n erkend wetenschappelijk tijdschrift niet overtuigt, verliest voor 'straf' onderzoektijd en 'moet' navenant extra onderwijs geven.

Rondom de illusie van de waarheid

Zo'n puntenrace bevordert een calculatief wetenschapsbegrip. De calculerende academicus vertoont gedrag dat sterk kan afwijken van wat leken geloven dat past bij wetenschap. Die leken, ofwel de

reguliere belastingbetalers waaronder de meeste bestuurders, zijn echter wel de sponsors van het wetenschapsbedrijf. Welk wetenschapsbegrip hanteren zij zoal? Volgens mij associëren vele academische buitenstaanders, zeg dus maar de leken, wetenschap met zoiets als waarheid. Ofwel, wetenschap is niet zomaar kennis. Zij biedt kennis van een verheven status. Zij is wáár. Zij is zelfs absoluút wáár.

Zijn leken annex belastingbetalers helemaal zelf op dat idee over wetenschap als universele waarheid gekomen? Ik denk dat academici ze daar op z'n minst een beetje bij helpen. Dat levert immers een symbiotische relatie op, in dit geval een zgn folie à deux. Academicus en sponsor voelen zich allebei boven de ander verheven. De eerste dicht zich de macht toe over wat hij beweert, de tweede over waarnaar hij luistert. In de praktijk van onderzoekfinanciering is dit spel trouwens nog wat ingewikkelder. De toewijzing van beschikbare publieke middelen gebeurt grotendeels door een circuit dat eveneens grotendeels door wetenschappers bezet is. Enerzijds houdt zo'n filter onzinnige lekenpraat tegen, anderzijds dreigt het risico dat het circuit vergaand gesloten functioneert.

Wat is kennis?

Vooraf op de vraag naar wat kennis is, heb ik geen objectief antwoord. Historisch neemt kennis in de wetenschapsfilosofie diverse begripsposities in. Zo is er wat ik maar de alles-of-niets positie noem. Die houdt allereerst in dat een uitspraak — enige — kennis representeert. Vervolgens geldt zo'n uitspraak als waar, of als niet-waar. Ofwel, het gaat om waarheidsgetrouwe correspondentie van uitspraak met werkelijkheid.

Wittgenstein vertrok in zijn vroege werk *Tractatus logico-philosophicus* (1921) vanuit wat hijzelf als de ideale logische taal poneerde. Hij stelde dat de atomen en hun configuraties in het logische-taaldomein bepálen wat de werkelijkheid is, dwz wat absoluut waar is.

Dergelijke extreme opvattingen over kennis zijn problematisch. Kritiek is al oud, zoals het scepticisme aangeeft. Zo vind ikzelf het onder meer lastig te verklaren waarom een bepaalde uitspraak eerst als waar gold om vervolgens als niet-waar gediskwalificeerd te worden. Als antwoord op dergelijke vragen is kennis daarom ook wel als afstand-tot-waarheid beschouwd. Voor dit kennisbegrip geldt de waarheid als een soort asymptoot. Die valt nooit daadwerkelijk te bereiken, maar wel steeds dichterbij te benaderen. Dit idee is bijvoorbeeld in pragmatische zin door Popper benadrukt, die eraan toevoegde dat daarom een hypothese nooit van de waarborg door verificatie valt te voorzien. Hij stelde er het wetenschaps criterium van falsificeerbaarheid voor in de plaats (*Conjectures and Refutations*, 1963). Ik weet niet of Popper zèlf het beseftte, maar hij definieert wetenschap feitelijk als communicatief proces met deelnemers in afwijkende rollen, te weten als beoordeelde en beoordelaar. Zo beschouwd ligt mijn voorstel voor een essentieel communicatief wetenschaps criterium (zie deel II, verderop) beslist in het verlengde van Poppers opvatting over wetenschappelijkheid.

De opvattingen gebaseerd op bijvoorbeeld correspondentie-als-waarheid, logisch-ideale-taal of falsificeerbaarheid-van-hypothese vertonen desalniettemin nog een wezenlijke overeenkomst. Het uitgangspunt is en blijft in dergelijke gevallen dat wetenschap strééft naar absolute waarheid. Alles-of-niets is eigenlijk slechts een simpel, binair geval van afstand-tot-waarheid. Dat die afstand principieel onoverbrugbaar blijft, doet immers niets af aan de veronderstelde enkelvoudige richting van wetenschappelijke kennisontwikkeling. De begripsproblemen zijn met het relativisme à la Popper dus nog niet opgelost. Hoe is het bijvoorbeeld mogelijk dat gelijktijdig over vrijwel elk onderwerp gevarieerde, vaak zelfs tegenstrijdige opvattingen bestaan die allemaal wetenschappelijkheid claimen? Waarom kunnen verschillende academische medewerkers met afwijkende publicaties allemaal punten verdienen?

Vanuit existentie

Er is eigenlijk maar één uitweg. Het begrip objectieve kennis moet overboord. Er bestaat onder de noemer van kennis dus geen apart, onafhankelijk domein tussen subject (lees nog even ook: de kenner) en object (lees ook: de wereld). Daardoor verandert natuurlijk direct het beeld van de betrekking van subject en object.

Het is zelfs een optie om ook — de begrippen — subject en object te verlaten. Maar omdat ikzelf, vroeg of laat, altijd weer stuit op de behoefte aan dergelijk onderscheid, blijft dat waardevol. Zo treedt, zoals gezegd, de betrekking van subject en object op de voorgrond. En die blijkt dan afhankelijk van hoe-je-het-maar-bekijkt. Want voorafgaand aan duiding van hun betrekking valt de classificatie van wat als subject en wat als object geldt. Dat is natuurlijk een klassieke knoop. Wat is er het eerst? Zijn het de aparte kip en de aparte haan, of is het hun ei?

Het subject telt voor mijn redenering als primair referentiepunt. Hierop ding ik trouwens verderop nog af, maar als startpunt is dit opnieuw een vruchtbare fout. Zo beschouwd verschaft het subject — zichzelf — een perspectief op het object. Het verschil met het traditionale kennisbegrip is dat het niet gaat om onthechte wetenschap door het subject over het object. Er is dus geen sprake van gelijke kennis voor diverse subjecten. Het is daarentegen letterlijk wezenlijk dat het ene subject bestáát mèt het object. Hun exclusieve betrekking heet ook wel existentie. Ofwel omgekeerd, existentie veronderstelt één geprivilegieerd object — dat om die reden als hèt subject aangeduid is — dat in een ken(nis)relatie staat tot andere objecten.

Reden van subjectbestaan: wil

Beschikt het subject over karakteristieke eigenschappen? Is het eigenlijk wel een raadsel waaróm existentie op haar beurt 'existeert'? Of is dat gewoon een logische absurditeit die onvermijdelijk volgt uit de aannames? Graag volg ik hoe Schopenhauer (1788-1860) deze knoop doorhakt. Hij hamert erop dat over elk verschijnsel altijd maar weer de vraag nodig is waaróm het bestaat. Het ene antwoord roept dan

de volgende waarom-vraag op, enzovoort. Zo'n keten eindigt echter onherroepelijk bij wat Schopenhauer de Weltknoten noemt. Die knoop is zó in-ge-wikkeld dat er nooit een redelijk antwoord kan volgen op de vraag naar het waarom. Schopenhauer wisselt daarom van gereedschap. Geconfronteerd met de wereldknoop legt hij de hamer neer en hakt die knoop met een zwaard door. Wat verschijnt is zijn ultieme aanname: als 'reden' van bestaan heeft, of eigenlijk is het subject zijn wil.

Unieke interesses en intelligentie

Nog wat specifiekere meent Schopenhauer dat elk individueel subject een unieke wilsubjectificatie is. Let op, zijn term wilsubjectificatie wijst op, zoals ik dat hierboven aangaf, een zeker privilege dat een object toegekend krijgt. Als zódanig is er van een subject sprake. Voor een passend wetenschapsbegrip is het essentieel dat Schopenhauers aanwijzing van uniciteit inderdaad voor het aparte subject geldt. Om de uitwerking voor te bereiden voeg ik hier wat detaillering toe aan het subjectbeeld à la Schopenhauer.

Een synoniem voor existentie is gedrag. Deze substitutie verduidelijkt het nut van fijnmaziger begrippen. Zo kan het subjectgedrag gemakshalve opgesplitst gedacht zijn in allerlei gedragingen. En de subjectwil laat zich dan opsplitsen in aparte interesses, of motieven. Uit bepaalde interesses of motieven volgen bepaalde gedragingen. Nu stelt Schopenhauer dat het subject met zijn intellect over een instrument beschikt voor optimalisering van gedraging volgens interesse/motief. Hij zegt er trouwens meteen bij dat het intellect beslist geen onfeilbaar instrument is. Bij vergissing volgt ook regelmatig een gedraging die een interesse/motief juist frustreert.

Gevarieerde denkers zoals ook bijvoorbeeld Dewey en Sartre gaan op de een of andere manier allemaal uit van uniciteit van subjectieve interesses en intelligentie.

Situationele differentiatie

Laat ik ieder mens als een subject bestempelen. Alle academici zijn dus ook subjecten. Stel eveneens dat de wilsubjectificatie tot subject niet uniek verloopt. Dat betekent dat alle subjecten dezelfde interesses vervolgen.

Het aardige van deze aanname is dat zulke identiteit op hetzelfde neerkomt als de veronderstelling van absolute waarheid. Van objectieve kennis. Want als iedere academicus zich precies hetzelfde gedraagt als iedere andere, en ook niet anders kàn, resulteert uniformiteit in existentie. Daarbij valt het onmogelijk het verschil te (h)erkennen tussen zulke uniformiteit en wáárheid.

Zijn de gedragingen van academici echter uniform? Als de praktijk iets uitwijst, is het wel differentiatie. Ja, maar zijn verschillen dan verklaarbaar omdat elke academicus zich in een specifieke situatie bevindt? Ik vind dat een prima toevoeging. Die doet echter niets af aan de uniciteit à la Schopenhauer. Sterker nog, het is er een bevestiging van.

Het situatiebegrip versterkt voorts de 'betrekkelijkheid' van de subject/object-classificatie. Ik kondigde hierboven aan dat ik erop zou terugkomen. Welnu, voor de keuze voor het unieke subject als primair

referentiepunt kan ook weer een kader aangenomen zijn. Dat is een bepaalde situatie, zoals bijvoorbeeld Dewey al uitputtend stelt. Is die situatie dan feitelijk primair? Nee, toch weer niet, want welk referentiepunt geldt dáárvoor dan? Dit is opnieuw een keten van subject- en objectduiding. De ultieme knoop valt op die manier niet te reduceren, maar moet doorgehakt worden om ruimte voor de — verdere — bijdragen van het intellect te scheppen. Overigens komt situationele verbijzondering op hetzelfde neer als het pragmatische wetenschapsbegrip.

Onder de noemer van het pragmatisme wordt nog vaak gepropageerd dat als wetenschap geldt wat de consensus onder wetenschappers uitmaakt. Zo dacht Peirce er over. Kuhn noemt dat normale wetenschap. Zulke consensus, zeg maar intersubjectieve kennis, dient als paradigma. Er heerst dan een paradigma voor elke, zeg maar, gemeenschappelijke wetenschapssituatie. Maar het is juist de aanname van uniciteit waarmee zo'n opvatting over wetenschap als consensus strijdig is. Kennis, nogmaals, betreft geen objectief domein, maar is per definitie existentieel.

Wetenschap door unieke academici

Ik kan me geen academicus voorstellen die opeist dat hij vanaf interesses tot en met gedragingen identiek is aan zijn collegae. Wie zo'n opvatting koestert, verklaart immers dat hij geen eigen, individuele bijdragen kan leveren, laat staan dat hij zoiets als wetenschappelijke waarde toevoegt. Neemt de academicus zichzelf met zijn onderzoek daarentegen serieus? Dan verdient het begrippenkader van Schopenhauer — u mag ook dat van Dewey hanteren, en zo zijn er inmiddels heus wel meer — een serieuze kans om de inrichting en het verloop te verklaren van de academische puntenrace met onderzoektijd als beloning.

Aldus is wetenschap géén apart kennisbestand. Zij is aspect van existentie. Vanuit individuele, unieke existentie — waarvan de uniciteit nog eens extra benadrukt is via situationele differentiatie — kan ik echter geen objectief of zelfs maar intersubjectief criterium bedenken voor wetenschap. Daarom verkies ik het subjectieve, zelfs het subjectief situationele uitgangspunt van de afzonderlijke academicus. Wat voor zijn wetenschappelijk werk doorgaat is dan allerminst waardenvrij. Ik beweer à la Schopenhauer dat hij als onlosmakelijk aspect van individuele, unieke existentie onmogelijk belangenvrij danwel -loos is. Laat ik als zijn interesses/motieven nu simpelweg veronderstellen dat hij zijn betaalde baan wil behouden en zijn tijd het liefst aan onderzoek besteedt. Hoe slaagt hij daarin het eenvoudigst?

De academicus schrijft (opnieuw) een artikel. Zijn primaire doel ermee is niet zozeer via plaatsing in een tijdschrift lezers te bereiken. De voornaamste opgave bestaat eruit om publicatie te winnen in een gereputeerd tijdschrift, waarbij die reputatie hem punten voor onderzoektijd oplevert. Nu heeft de academicus twee alternatieven voor zijn aanpak. Het eerste alternatief luidt dat hij op voorhand mikt op een bepaald tijdschrift — of op een specifieke groep tijdschriften — en daarop zijn artikel afstemt. Volgens het tweede alternatief begint hij met zijn artikel te voltooien en zoekt er vervolgens een passend tijdschrift bij om zijn artikel aan te bieden.

De reactie van het tijdschrift waar zijn artikel belandt stuurt het door aan beoordelaars. Ofwel, dat betreft evenzovele existenties met alle particuliere interesses/motieven van dien. Netzo onvermijdelijk gedraagt elke beoordelaar zich dienovereenkomstig. Het is dan de vraag in hoeverre de beoordelaar leergierig is. Zo ja, dan heeft de academicus van het artikel zeker een kans met vernieuwing. Maar anders wijst de beoordelaar alles af dat niet in zijn straatje past. Omdat er geen andere autoriteit erkend is, is de weg naar publicatie in dat ene tijdschrift afgesloten. De academicus kan het nog bij — de beoordelaars van — een ander tijdschrift proberen.

Kristallisatie van wetenschapjes

Via beoordeling hebben academici elkaar nodig voor punten voor onderzoektijd, maar kunnen juist daardoor tegelijk concurrenten zijn. Op basis van dergelijk inzicht is de feitelijke inrichting van het moderne wetenschapsbedrijf natuurlijk geen verrassing. De meeste academici ontlopen confrontatie in concurrentiestrijd (en vermijden zo ook vijanden te maken voor toewijzing van financiële middelen). Zij hebben ook daarvoor twee alternatieven. Of zij voegen zich naar de gevestigde macht, of zij vestigen een eigen (machts)domein. In het eerste geval behouden zij de mogelijkheid van invloed, maar hebben er niets aan omdat ze ten opzichte van het aldaar heersende paradigma niets nieuws bijdragen. Het tweede geval biedt ruimte voor originaliteit, maar dat gaat ten koste van de mogelijkheid daadwerkelijk invloed op ruime(re) schaal uit te oefenen.

Er bestaat dus geen wetenschap in de zin van universele kennis. Er zijn hoogstens allemaal wetenschapjes. Dat hoeft helemaal geen probleem te vormen. Want uiteindelijk is, zoals ik hierboven beweer, zelfs radicale differentiatie onontkoombaar door de individuele, unieke existentie. De enigst houdbare opvatting over wetenschap-als-kennis is wetenschap op subjectief-situationele schaal, strikt persoonlijk — per ook alweer situatie als interpretatie — dus. Maar de ene existentie kan andere wel verrijken (neutraal gezegd: beïnvloeden). Daarvan lijkt onder de noemer van alsmaar gespecialiseerdere wetenschappelijke disciplines echter nauwelijks sprake. Zodra het lukt met een — al dan niet vermeend — nieuwe discipline minimaal onafhankelijk bestaansrecht te verwerven, zijn de belangen van de betrokken academici vaak eerder gebaat bij het staken van pogingen tot communicatie. Zo groeit alsmaar fijnmaziger de kristallisatie van wetenschapjes. Een wetenschap(je) is al met al geen kennisbestand, maar een samenlevingsvorm(pje). Dat gebeurt dus onder impuls van allocatie van middelen voor wetenschappelijk onderzoek.

In praktische zin is er onder de noemer van onderwijs (nog) sprake van een corrigerende kracht. Want zeker beginnende studenten gaat provincialisme veel te ver. Van de weeromstuit krijgen zij echter overdreven gesynthetiseerde stof voorgeschoteld, of slechts wat het allerpopulairste paradigma dicteert. Tegelijk dient zo'n paradigma om buitenstaanders het beeld van wetenschap-als-gemeenschappelijke-kennis te blijven voorhouden. Zodra een paradigma daarvoor geschikt is, bestaat onder academici weerstand een rijker paradigma zelfs maar te overwegen. Zie ook Wicklunds boek *Zero-Variable*

Theories and the Psychology of the Explainer (1990) voor een strenge analyse van optimalisatie van eigenbelang via een academische route.

In dit verband verdient nog een praktisch obstakel voor overzicht aandacht. Dat is de massaliteit van publicaties. Stel dat een academicus een bepaald onderwerp aansnijdt. Zeker als zo'n onderwerp al een geschiedenis van behandeling kent, is het onmogelijk daarbij alle relevante literatuur te raadplegen. Onder het mom van objectiviteit is het echter eenvoudig een tekst te bekritisieren als onvolledig. Maar dat is zeker tegenwoordig en voor de toekomst geen reëel argument voor afwijzing.

Een verwant obstakel voor uitputtende behandeling van — gepubliceerde — literatuur verdient hier ook aandacht. Dat zijn de kosten, vooral van abonnementen op wetenschappelijke tijdschriften. Daarover heb ik verderop nog meer te zeggen. Hier beperk ik me tot de stelling dat — rechtmatige — toegang tot wat-allemaal-relevant-zou-kunnen-zijn domweg onbetaalbaar is.

Sociale psychologie van kennis

Is dit beeld van een — academische — wereld van wetenschapjes die naar optimale autarkie streven niet veel te cynisch? Voor mijzelf acht ik het juist realistisch. De enige manier waarop ik (ook) gedragingen van academici op jacht naar onderzoektijd kan rijmen is volgens het Schopenhauerse mensbeeld. Zonder daarop trouwens expliciet terug te grijpen, wijzen hedendaagse theorieën uit wetenschapssociologie en sociologie van de kennis in precies dezelfde richting. Wat mij betreft moet er dus zelfs extra nadruk op de individuele, unieke existentie bij. Dat levert dan zoiets als een sociale psychologie van de kennis op.

Versplintering in relatie tot oorzaaksoort

Een andere vraag is of de verplintering tot wetenschapjes als evenzovele mutual admiration societies uniform verdeeld is over de gedragingen van academici. Ik denk dat er verschil bestaat. Alweer aan Schopenhauer (1813) ontleen ik daarvoor drie zgn oorzaaksoorten. Dat zijn 1. elementen, 2. prikkels en 3. tekens. Deze oorzaaksoorten² leiden tot een hoofdingeling van wetenschappelijke disciplines. Dan behoren tot de fysica alle disciplines die elementaire oorzaaksoorten (en -gevolgen) tot onderwerp hebben. Prikkels vormen het thema van de cybernetica, terwijl tekens centraal staan in zgn motivationele disciplines. Het laatste volgt uit het verband tussen teken en motief: een teken katalyseert een motief.

Er kan een orde tussen de drie (hoofd)disciplines aangebracht worden. Wàt het systeem van oorzaak en gevolg is, beschrijft elke discipline. Maar voor hoé dat werkt, is een meer materialistische discipline nodig (die op haar beurt wederom een systeembeschrijving nastreeft). En waaròm iets werkt, vergt een meer teleologische discipline. Het meest materieel is de fysica en het meest teleologisch zijn de motivationele disciplines. Het lijkt me redelijk te veronderstellen dat fysica de minste en de motivationele disciplines de meeste verplintering kennen.

Het gaat onder de noemer van oorzakelijkheid trouwens niet uitsluitend om beschrijvingen. Er is eveneens sprake van zoiets als vóórschrijvingen. De associatie van een beschrijving is dan met analyse, verklaring, rechtvaardiging en dergelijke. Een vóórschrijving heeft het karakter van een ontwerp, een voorspelling, ontdekking, innovatie, synthese enzovoort. In het moderne wetenschapsbedrijf krijgt beschrijvend werk veel waardering, ten koste van 'systematisch' ontwerpend onderzoek. De noodzaak van evenwichtige verdeling behandelt Van Peursen in *Ars Inveniendi* (1993).³

Deel II

Organisatie van wetenschap

Evolutieleer voor theorieën

Oorzakelijkheid is natuurlijk ook maar weer een aanname, dwz een artefact als grondslag. Het voorbeeld van Schopenhauer met zijn radicale zwaardsnede door de wereldknoop geeft aan dat geen mens met theorievorming (lees ook: conceptuele ontwikkeling) kan ontsnappen aan axioma's. Nota bene, een strakke lijn verbindt denkers-annex-doeners zoals Schopenhauer, Peirce en Dewey. Allemaal zien zij theorie niet als een onafhankelijk domein, maar als existentieel aspect, dus als onlosmakelijk verbonden met praktijk (die voor weer andere auteurs, wellicht om het 'wetenschappelijk' te doen voorkomen, ook wel praxis heet).

Een aanname vèstigt het criterium voor — verdere — conceptuele ontwikkeling. Maar wàt is dan het criterium voor de kwaliteit van die aanname zèlf? Als dat een volgende aanname is, treedt oneindige regressie op. Tegelijk verliest het begrip aanname daardoor zijn eerder veronderstelde werking. Het heeft geen zin van een aanname te spreken, indien het doorhakken van een wezenlijke knoop geen ruimte schept maar tot steeds weer nieuwe knopen leidt.

Zo kom ik terug bij het pragmatisme. Misschien valt een aanname te vergelijken met een hoeveelheid genetisch materiaal, een stukje DNA. Die stukjes zijn niet direct in strijd verwickeld, in de spreekwoordelijke survival of the fittest. Dat zijn wel de organismen die op 'aanname' van bepaald genetisch materiaal 'ontwikkeld' zijn (Dawkins, 1976). Het is niets meer of minder dan een metafoor, maar een conceptueel stelsel, een theorie, wordt vanaf aannames ontwikkeld. Het zijn de theorieën die direct in het strijdperk gebracht worden (en indirect de bijbehorende aannames dus ook).

Valt er eigenlijk wel iets aan zo'n strijdtoneel te ontwerpen? Is elk voorstel niet domweg een poging de machtsverhouding te wijzigen? Mijn antwoord op de laatste vraag: ja, natuurlijk. Ieder individu is ultiem zijn eigen aanname — althans zo voelt het — en werpt zich met theorieën in de strijd annex praktijk. Zo is meteen duidelijk dat ook een theorie maar weer een middel is. De individuele, unieke wil stelt het doel. Iedereen vervolgt met gedragingen bepaalde motieven en probeert interesses te vervullen.

Verlicht eigenbelang

De Verlichting heeft naar mijn mening geen wetenschapsbegrip geleverd dat tegenwoordig realistisch is. In een andere betekenis is verlichting relevanter dan ooit. Dat geldt de individuele, unieke wil ofwel het eigenbelang.

De interpretatie van Schopenhauers wilsbegrip zou volkomen verkeerd zijn, indien alle individuele wilsobjectificaties (lees ook: individuen) gedacht worden totaal 'blind' voor elkaar te bestaan. In wat modieuze termen — die ook Freuds schatplichtigheid aan Schopenhauer onderstrepen — luidt zijn idee dat Zelf de Ander kan ervaren volgens zijn zelfbeeld. Dat heet empathie. Aldus biedt empathie de grondslag voor socialisering, van samenwerking tot strijd.

Let wel, empathie is een tweesnijdend zwaard. Het individu beschikt over empathie voor samenwerking en strijd. Ik noem het verlicht eigenbelang, wanneer iemand allereerst de baten en lasten van samenwerking (ipv exploitatie) voor zichzelf onderzoekt. Ik beseft ook wel dat dit weer typisch een voorstel is om de machtsverhouding te beïnvloeden. Inderdaad krijgt de zwakkere een kans sterker te worden, wanneer de sterkere op z'n minst even pauzeert. Als de sterkere meent slechts sterk te kunnen blijven door de zwakken te exploiteren, houdt het natuurlijk op. De crux van constructieve samenwerking is nu juist wederzijds voordeel.

Academische plichten

Het blijft dus de vraag waarom iemand zich verlicht zou gedragen, indien hijzelf daarvan geen voordeel verwacht. Eigenlijk moet zo'n houding via socialisatie tijdens de vroege opvoeding gevestigd zijn. Maar wat als dat niet gelukt is? Het klinkt onheilspellender dan het is, maar dan lijkt me heropvoeding nodig. Heropvoeding vergt tijdelijk enige dwang, opdat duurzaam (alsnog) vrijwilligheid werkt. Met begrippen zoals dwang, sanctie en dergelijke is meteen ook het probleem scherp gesteld. Er heerst dus een hiërarchie. En op voldoende hoog niveau moet de noodzaak van verlicht eigenbelang zodanig duidelijk zijn, dat werkzame maatregelen ingevoerd worden. Ja, ik begrijp ook wel weer dat juist die hiërarchie bevolkt kan raken met mensen die zelf als kandidaat voor heropvoeding gelden. Helemaal bovenin de hiërarchie telt gelukkig wat het algemeen belang heet. In die afweging heeft elke kiesgerechtigde burger, hoe diffuus in uitwerking ook, een stem. In onze samenleving is het parlement de uiteindelijke autoriteit voor de (spel)regels, nadrukkelijk óók voor academici. Ik pleit ervoor de regels enerzijds te zuiveren van onrealistische ideeën over wetenschap, anderzijds uit te breiden met enkele plichten voor aangestelde academici. Willekeur is voor ieder mens onvermijdelijk, maar moet — in dit geval dus voor academici — zoveel mogelijk gekanaliseerd zijn als verlicht eigenbelang.

Beoordeling: geen reputatie, maar argumenten

Geredeneerd vanuit het algemeen belang, en hier afgezien van onderzoek- en onderwijstaken, moet volgens mij vooral expliciet zijn dat de academicus aangesteld is als beoordelaar. Wat kan de academische beoordelaar zoal ter beoordeling aangeboden krijgen? Ik zou zeggen: alles. Zijn academische salaris, de werkplekkosten op de universiteit enzovoort zijn met publieke middelen gefinancierd. Dat verschaft elke burger het abonnement om willekeurig wat aan de academicus in kwestie te sturen. En of die ene burger nu daadwerkelijk belasting betaalt of niet, de aanspraak op academische beoordeling is een algemeen burgerrècht. Zo beschouwd is de beoordelende academicus vergelijkbaar met de openbare weg. Iedereen die zich fatsoenlijk gedraagt, kan er gebruik van maken. Maar betaalt de automobilist niet extra? Ik geef onmiddellijk toe dat ik vooralsnog eventuele gerichte gebruiksheffingen niet serieus heb overwogen. In eerste aanleg wil ik het beginsel van vrije toegang tot academische beoordeling poneren (en zo leest u hier wel meer dat rijp voor nuancering is).

Stel gemakshalve dat het object-van-beoordeling een tekst is, bijvoorbeeld het manuscript van een artikel. Traditioneel staat voor beoordeling dan voorop dat zo'n tekst aan bepaalde eisen moet voldoen. Ik stel voor om die prioriteit te wijzigen. De primaire eisen gelden voortaan de beoordeling. De willekeurige burger heeft dus niet alleen r cht op beoordeling van zijn tekst door een academicus naar keuze. De academicus moet die plicht ook volgens regels vervullen.

Wat zijn die regels? Ik pretendeer daarvoor geen uitputtend ontwerp te schetsen. Als aanzet beperk ik me opnieuw tot enkele ideeën. De allereerste regel luidt dan dat de beoordeling openbaar is. Concreet mag (ook) de burger die zijn tekst ter beoordeling aanbod er vrijelijk over beschikken, zij het met verwijzing naar de opsteller. Als tweede regel geldt dat de beoordeling in schrift gesteld is. Dat moet de reproduceerbaarheid ervan waarborgen. De derde regel moet de termijn stellen waarbinnen de academicus zijn beoordeling aan de burger beschikbaar stelt. Het lijkt me opportuun (ook) daarvoor het regime van de Wet openbaarheid bestuur te volgen.

Ja, maar als de academicus nu geen verstand heeft van het onderwerp dat de burger in zijn artikel behandelt? Dat lijkt me geen enkel probleem. Per kerende post kan de academicus dat melden. Hij moet uiteraard beseffen dat hij zo een formele verklaring van onbevoegdheid afgeeft.

Kiest de academicus er voor zijn veiligheid eerder voor te verklaren, al dan niet terecht, dat hij geen tijd heeft voor een beoordeling? Dat heeft ook risico's. Hij slaat later toch een raar figuur, wanneer zo'n tekst een belangrijke bijdrage blijkt. Verder moet er uiteraard een mechanisme ontstaan om de last van beoordelingen redelijk te spreiden. Iedere natuurkundige zou zijn tekst wel aan Einstein ter beoordeling willen sturen, maar dat werkt natuurlijk niet.

Ik ga er verder vanuit dat een keurig (her)opgevoede academicus de beoordeling van een aangeboden tekst serieus ter hand neemt. Alweer is het naïef die aanpassing van iedereen te verwachten, maar daarom is toezicht nodig enzovoort. Voor de serieuze academicus betekent de communicatieve wetenschapsnorm in elk geval dat hij in zijn beoordeling-als-resultaat argumenten opvoert. Die kunnen

op de inhoud en/of de vorm betrekking hebben. Voor een positief oordeel zijn stellig weinig argumenten nodig. Maar ook dan verplicht de academicus zich; als het over de inhoud gaat, verklaart hij ermee in te stemmen met aannames, redenering en/of onderzoekprocedure. Een negatief oordeel vergt meestal extra uitwerking in argumenten. De academicus heeft de plicht de burger te verduidelijken waarom hij, de academicus, diens tekst afwijst. De academicus moet dus expliciet aangeven welke aanname(s) hij herkent danwel veronderstelt, maar niet aanvaardt. En/of op welke punten precies hij de redenering mank vindt gaan. En/of exact welke stappen in de onderzoekprocedure volgens hem fouten — kunnen — introduceren. Aldus levert/is de beoordeling zoiets als een keurrapport. Niet de reputatie van de beoordelaar telt, maar zijn argumenten moeten dat doen.

Wat kwaliteit van argumentatie betreft is wat hierboven staat opnieuw allerm minst origineel. Er zijn allerlei auteurs geweest die zich gewaagd hebben aan vóórschriften voor communicatie. Daarvan is Habermas (1981) tegenwoordig waarschijnlijk de bekendste. Hij benadrukt dat deelnemers aan een proces waarmee zij hun verstandhouding willen vestigen, verplicht zijn hun aanspraak op de geldigheid van hun uitspraak bekritiseerbaar te maken. Voor academische beoordeling plaats ik daarvoor het accent dus niet langer op de oorspronkelijke tekst, hoewel het natuurlijk helpt indien die tekst óók de eigenschap van toegankelijke bekritiseerbaarheid kent, maar op de beoordelende tekst.

Ik benadruk dat op de burger geen enkele plicht rust wat vorm en inhoud van zijn tekst betreft. De huidige academische praktijk komt erop neer dat de opsteller gebonden is en de beoordelaar vrij. Dat moet precies andersom. De academische beoordelaar ontvangt immers een beloning voor zijn gedisciplineerde gedrag. Die beloning moet trouwens volledig uit de algemene middelen gefinancierd zijn. Want zodra de burger zijn beoordelaar direct gaat betalen, is er van belangenverstrengeling sprake. Het voorbeeld van de registeraccountants toont de ònwijsheden van onderlinge geldstromen.

Overigens doet de opsteller van een tekst er verstandig aan zijn vrijheid gedisciplineerd te benutten. Zijn taalgebruik moet toegankelijk zijn. Hij neemt immers deel aan communicatie. Mijn idee erover is verder dat de auteur zoiets als een zèlfbeoordeling opneemt. Hij maakt zijn aannames zoveel mogelijk expliciet, zorgt ervoor dat zijn argumentatie zonder onverklaarde sprongen verloopt en dergelijke. Daarmee vergroot de burger zijn kans op serieuze, productieve discussie met de academische beoordelaar (en vervolgens met eventuele latere lezers).

Beroepsinstantie

Het zit er dik in dat de burger het wel eens oneens is met de academicus. Dat lijkt me bij afwijzing zeker in eerste aanleg bijna onvermijdelijk. Ik ga er immers vanuit dat de burger netzo serieus aan zijn tekst werkte. Hij leeft dus vooralsnog in de veronderstelling een waardevolle bijdrage te leveren. Juist een evenwichtig beoordelingsstelsel staat zoveel mogelijk garant ervoor dat de burger wil leren van de argumenten die de beoordelende academicus hem verschaft.

Indien de academicus de burger met zijn afwijzende beoordeling niet overtuigt, kan de burger simpelweg een andere academicus benaderen. Ik zou het dan toejuichen wanneer hij eventuele eerdere beoordelingen bijvoegt, maar verplicht lijkt me dat voor de burger niet. Voor het geval dat allemaal niets positiefs oplevert, terwijl de burger de mening toegewijd blijft iets baanbrekends beschreven te hebben, moet hij in beroep kunnen gaan. Voor een beroep is de burger wèl verplicht alle beoordelingen samen met zijn tekst te overleggen. Als hij dat verzaakt, zou hij bijvoorbeeld zijn abonnement al dan niet tijdelijk kunnen verliezen, dwz zijn recht om met een tekst de beoordelingsplicht van academici in te roepen. Het vooruitzicht dat zijn beoordeling wel eens in beroep behandeld kan worden, is natuurlijk voor de academicus een teken zijn plicht zorgvuldig te vervullen.

Voor de inrichting van een beroepsinstantie verduidelijkt in hoeverre academici zich als beroepsgroep — excuus, ik kan het ook niet helpen dat de term 'beroep' zo dubbelzinnig blijkt — beschouwen. Karakteristiek voor vertrouwen dat het publiek een bepaalde groep professionals schenkt, is de mate waarin zo'n beroepsgroep beroepszaken, tuchtspraak en dergelijke intern mag regelen. Een argument waarmee leken doorgaans buiten de deur gehouden worden, luidt dat juist de professionele specialisatie vereist is voor afgewogen oordelen. Inmiddels zijn er toch talloze voorbeelden — ik noem maar weer de inmiddels spreekwoordelijke accountants — dat beroepsgroepen zich met zulke maatschappelijke afzondering in hun eigen vlees snijden. Verlicht eigenbelang leidt ertoe dat juist de beroepsinstantie openstaat voor deelname door externe partijen met een belang bij het functioneren door de professionals in kwestie. Hoe de beroepsinstantie voor academische tekstbeoordeling er concreter uit zou kunnen zien, laat ik hier verder rusten.

Het doel van de burger

Er is nog een punt uit de Wet openbaarheid bestuur dat ik graag uitdrukkelijk opgenomen zie in een reglement voor academische beoordelingsplicht. Genoemde Wet bepaalt dat de overheidsinstelling de opgevraagde informatie — uitzonderingen daargelaten — aan de burger beschikbaar moet stellen ongeacht diens bedoeling. Netzo meen ik dat de benaderde academicus de tekst van de burger moet beoordelen. Wat de burger ermee wil, doet voor de beoordeling dus niet terzake. Als de burger er bijvoorbeeld een plakboek mee vult, is dat dús ook 'goed.' De abonnementsprijs uit de algemene middelen verschaft de burger een algemeen recht met voor de academicus de bijbehorende algemene plicht.

Maar als een universitair medewerker zich onttrekt aan discussie met willekeurige burgers? Dat is dan plichtsverzuim. Hij verdient — beter nog, hij neemt — dan ontslag als academicus. Zo iemand kan in de particuliere sector, bijvoorbeeld in een onderzoekslaboratorium, aan de slag proberen te komen. Indien dergelijk onderzoek niet uit publieke middelen gefinancierd is, mag iedereen zijn werk zo geheim houden als hij maar wil. Het is dan wel zo, meen ik, dat ontsnapping aan openbare discussie gelijkstaat aan verlies van wetenschappelijkheid. Daarom kan ik me voorstellen dat uit verlicht eigenbelang ook

een onderneming zijn interne onderzoekers aanzet tot deelname aan beoordelingen. Zulke onderzoekers zijn dan geen regelrechte academici, maar zouden daarvoor aan een universiteit geaccrediteerd kunnen zijn. Een consequente toepassing van deze opvatting leidt er trouwens toe om een privé universiteit tot *contradictio in terminis* te verklaren. Dat is immers net zo goed een onderneming, waarvan de medewerkers in strikte zin geen academicus verdienen te heten. Dat is zo, omdat hun beoordelingsplicht niet via het algemeen belang en daaruit voortvloeiende financiering met publieke middelen valt te regelen.

Aanbeveling voor publicatiekanaal

Ik weet nog niet of het de status van regel verdient. Maar het zou tenminste als aanbeveling moet gelden dat de academicus, indien hij een tekst positief beoordeelt, tegelijk op zijn beurt een ... concrete aanbeveling doet welk publicatiekanaal (lees ook: tijdschrift, uitgeeffonds en dergelijke) hij geschikt acht. De burger kan zijn tekst vervolgens voorzien van die aanbeveling aan de redactie aanbieden. Het is helemaal interessant wanneer de beoordeling annex aanbeveling doorgaat als onderdeel van de publicatie. Zo krijgt openbare discussie een vliegende start en pikt de beoordelaar een publicatiegraantje mee.

De wetenschappelijke burger

Tot dusver heb ik opzettelijk een tegenstelling gesuggereerd tussen burger en academicus. Als het aankomt op teksten die volgens het hier voorgestelde stelsel voor academische beoordeling aangeboden worden, is het praktisch gezien natuurlijk vaak de ene academicus die iets aan de andere voorlegt. Voor dergelijk onderling verkeer acht ik de beoordelingsregels echter extra noodzakelijk. Het publiek meent dat het onder de noemer van wetenschap betaalt voor vernieuwing. Er blijkt echter sprake van veel hobbyïsme, stagnatie, conservatisme. De vernieuwende academicus verkeert meestal in een zwakke positie ten opzichte van de gevestigde academicus. Als laatstbedoelde een behoudende opvatting koestert, stagneert vernieuwing omdat juist gevestigde academici de sleutelposities voor beoordeling van — nieuwe — teksten — proberen te — monopoliseren. Ik herhaal dat een beoordeling niet slechts een conclusie mag bevatten waarvoor niets anders dan reputatie als 'argument' geslikt moet worden. De gevestigde academicus moet zijn beoordelingsplicht netzo zorgvuldig blijven vervullen.

Tegelijk moet de toegang tot het academische beoordelingsstelsel expliciet als algemeen burgerrecht benadrukt blijven. Zo kan het tevens als grondslag van examenreglementen dienen: de student mag op examenvragen reageren zoals hij wil, waarna de examinator de plicht heeft volgens regels te beoordelen. Op deze manier raakt beoordelen sterker geïntegreerd in onderwijs.

Verder bedoel ik met het voorgestelde beoordelingsstelsel wel degelijk dat niet-academici zich productiever met wetenschappelijke bijdragen kunnen manifesteren. Daardoor verbetert

maatschappelijke integratie van wetenschap. Ik wil niet zo flauw zijn te claimen dat alleen langs deze weg Nederland een heuse kennissamenleving kan worden. Maar het helpt allicht.

Beoordeling: punten geven èn verdienen

Het nieuwe beoordelingsstelsel werkt, mits de juiste 'prikkel' erin voorzien zijn. Dat lijkt me eenvoudig genoeg. De academicus moet iets met zijn beoordelingen verdienen. Dat is allereerst zijn salaris. Maar waarom ook geen punten? Dat zijn dan de punten die hij tot dusver kan verdienen met publicaties in erkende wetenschappelijke tijdschriften. Verder zou ik vergaand vrijlaten waartegen de academicus zijn punten kan inwisselen. De ene wil graag meer onderwijs geven, de andere meer onderzoek doen en een derde nog wat extra beoordelingen.

Als er één soort werkzaamheden bestaat, waaraan elke academicus minstens een bepaalde hoeveelheid tijd moet besteden is dat dus: beoordeling. Zie beoordelen trouwens rustig als onderzoek. Op z'n minst krijgt de academicus dankzij hem toegezonden teksten de uitgelezen kans verder te kijken dan hoe hijzelf zijn discipline bepaalt.

Ik voeg eraan toe dat voortaan géén punten voor onderzoektijd meer vallen te verdienen via eigen publicaties. Nogmaals, als het al moet krijgt de academicus slechts punten voor voldoende beoordelingen van andere publicaties. Hij kan ze vervolgens variabel(er) incasseren.

Zelfbeheer van tijdschriften

De opstelling van wetenschappelijke tijdschriften verdient aparte aandacht. De meeste tijdschriften worden tegenwoordig immers nog geëxploiteerd door uitgeefbedrijven, dwz zij vormen géén onderdeel van de openbare sector. Er zijn dus minder eenvoudig regels voor vast te stellen, die ook te handhaven enzovoort zijn, dan voor de academici die wèl in overheidsdienst zijn.

Eigenlijk is er toch iets merkwaardigs aan de hand met zulke commerciële publicaties. In de kosten van universiteiten is verdisconteerd dat academici artikelen schrijven. Daarvoor heeft de burger dus betaald. Waarom zijn universiteiten niet in staat de artikelen onderling uit te wisselen? Het lijkt me onzin, dat de distributie overwegend in commerciële handen rust (want voor de beoordeling doen tijdschriften een beroep op, precies, gesalarieerde academici). Dat betekent dat universiteiten nog eens — duur — betalen, ditmaal voor abonnementen op tijdschriften (en dus afgezien wat beoordeling van artikelen door academici kost). Nee, financieel zijn de universiteiten opnieuw slechts tussenstation. De burger betaalt dubbel, inclusief de zgn peer review dus zelfs driedubbel.

Ik geloof dat een ruime variëteit van publicatiekanalen levensvatbaar is, tot en met de persoonlijke website.⁴ Is het niet extra interessant, indien de ene academicus op zijn website een artikel publiceert dat voorzien is van de beoordeling door één of meer andere academici? Tegelijk erken ik de statusbehoefte voldoende om te erkennen dat prestigieuze tijdschriften — op papier, digitaal of wat dan ook —

levensvatbaar zijn en blijven. Waarom geven prestigieuze universiteiten, bij voorkeur in samenwerking, geen wetenschappelijke tijdschriften in zelfbeheer uit? Door elektronische publicatie moeten artikelen dan ook algemeen toegankelijk zijn; de burger heeft zijn recht als abonnee. Mijn idee is dan verder dat het zeker voor tijdschriften die in zelfbeheer verschijnen de voorkeur verdient de beoordelingen/aanbevelingen méé te publiceren. Ik begrijp best hoe comfortabel anonieme peer review is. Maar ik ben ervan overtuigd dat anonimiteit tot nagel aan de academische doodskist kan verkeren. Nogmaals, wie zich niet aan discussie wenst bloot te stellen, verdient geen academische salariëring uit publieke middelen. Zonder eigen initiatief tot openheid (*nota bene*, verlicht eigenbelang), komt vroeg of laat openheid tot stand onder dwang van het algemeen belang. Het academisch bedrijf is duur genoeg om openbare aandacht te trekken en rechtvaardigen.

Maar ik heb het in deze paragraaf over tijdschriften. In een tijdschrift verschijnen de artikelen onder de verantwoordelijkheid van de redactie. Dat blijft zo, ook onder een regime van zelfbeheer. In een redelijk stelsel van redacteuren, beoordelaars en abonnees — en, *nota bene*, iedereen is via zijn burgerrecht potentieel abonnee — vindt een wetenschappelijk tijdschrift bestaansrecht. Het tijdschrift wordt interessanter, met alle voordelen van dien, als vernieuwing (meer) ruimte krijgt. De kans daarop groeit volgens mij door een artikel reeds voorzien van een beoordeling aan te bieden. Dat plaatst in de eerste plaats de eventuele 'eigen' beoordelaars al voor een voldongen feit. En voor zover dat academici zijn, kennen zij uiteraard eveneens beoordelingsplicht. Ten tweede verdient nu tevens de meegezonden beoordeling een ... beoordeling. Dat maakt het allemaal dynamischer, interessanter. Een voorwaarde daarvoor is natuurlijk onder meer dat de antwoordtermijn kort is. Een tijdschrift dat zulke dynamiek zelf regelt, is wetenschappelijker dan een tijdschrift dat in gesloten kring blijft opereren.

Ook publiceren in zelfbeheer en zonder abonnementsdrempel is allang geen nieuw idee meer. Zelfs in het populaire, Duitstalige computerblad *C'T* verschenen er artikelen over (Sietmann, 2002; Krempl, 2002). Ook Nederland kent initiatieven. Zo publiceer ikzelf in de reeks *zgn working papers* van het PrimaVera-onderzoekprogramma in information management van de Universiteit van Amsterdam (<http://primavera.fee.uva.nl>). Als ik al een originele bijdrage lever aan het wetenschapsbegrip, is het dat ik een synthese ontwerp van dergelijke afzonderlijke ontwikkelingen tot een heus stelsel. Kortom, het gaat vooral om het vestigen van consistente samenhang tussen wat allemaal afzonderlijk al enig momentum geniet.

Realiteitsgehalte

Er is allerlei kritiek voorspelbaar op het beoordelingsstelsel inclusief wetenschapsnorm dat ik hier bepleit. Zo verwacht ik dat er nogal wat academici zijn die aansprakelijkheid voor beoordelingskwaliteit willen ontlopen. Het tegenargument zal wel luiden dat niemand deskundig genoeg is om hun beoordeling te beoordelen. En misschien is dat wel zo, maar het is nu eenmaal de essentie van een democratische samenleving dat er voor niets een ultieme autoriteit verpersoonlijkt is. Een ander

tegenargument kan ik al netzo eenvoudig vooraf bedenken. Het luidt: Ja, maar die ideeën zijn ook volkomen onrealistisch, omdat Nederland dat helemaal niet eenzijdig kan invoeren. Mijn vraag is dan: Waarom niet? Het zijn toch ook de Nederlandse algemene middelen waarmee de Nederlandse academici gefinancierd zijn. Dan is het toch reëel om met openstelling voor de omringende samenleving te beginnen met dat stukje van de academische wereld. Maar raakt Nederland dan niet in een isolement? Op achterstand? Ikzelf kan me daar op dit moment geen reële voorstelling van maken. Ik ben geneigd juist het tegendeel te beweren. Voor wie een voorsprong belangrijk vindt, lijkt me dat een wetenschaps criterium volgens beoordelingskwaliteit een stimulans is voor innovatie enzovoort. Het vooruitzicht op volwassen beoordeling lokt stellig meer auteurs van binnen en buiten academische instellingen, die ook allemaal meer produceren. En aan de andere kant lokt de minimale toegangs drempel veel en veel meer lezers (waarvan een aantal zich tot auteur ontwikkelt, enzovoort). Zo komt wetenschap in de maatschappij. Als tegenargument nummer zoveel komt stellig het volgende: Is het niet onbetaalbaar? Nee, dat denk ik zeker niet. Zonder beschutting voor onderzoek dat nergens vandaan komt en nergens naartoe gaat, valt er juist veel te besparen. Nog een voorspelbare tegenwerping is, dat met de nadruk op beoordelingen de prikkel voor de productie van oorspronkelijke teksten vervalt. Wie zet zich er nog aan, als er niets mee te verdienen is? Ik geef toe dat de calculerende academicus minder tot onderzoekproductie geneigd zal zijn. Maar dat zijn vaak ook de teksten die niemand zal missen. Werkelijk oorspronkelijk werk komt vanuit andere motieven tot stand (Abbing, 1989). Als daarvoor obstakels verwijderd worden, verwacht ik er veel en veel meer van. Ja, maar raken academici niet overstelpt door teksten van burgers met wetenschappelijke pretenties? Mijn idee is dat zo'n escalatie het succes van de nieuwe wetenschapsnorm bevestigt. Want blijkbaar is er dan een reële behoefte. Precies, om die te vervullen zijn er in een kennissamenleving óók meer academici nodig.

Samenvatting: Wat is wetenschap?

Als slotbeschouwing bevestig ik geen positieve definitie van wetenschap te willen geven. Het dichtste bij 'iets' dat ik wetenschap vind liggen is bij een procesopvatting. Wetenschap is dan een zekere inrichting van communicatieprocessen. Wie een tekst produceert, was daarop altijd al aanspreekbaar. Dat is en blijft door zijn tekst-als-product gewaarborgd. Communicatie verloopt 'wetenschappelijk,' indien tevens de beoordelaar aansprakelijk voor zijn bijdragen is. Daar schort het nog veel te veel aan. Dat verandert dus niet vanzelf. Daarom moeten oude wetenschappers een maatschappelijk zetje krijgen om nieuwe wetenschappers te worden. Daarvoor zijn helaas regels voor het publieke domein nodig. Het lijkt kinderachtig, maar de associatie van kind met opvoeding is nu eenmaal evident. Een nieuwe wetenschapper neemt vooral zijn plichten als beoordelaar serieus.

Literatuur

- Abbing, H. *Een Economie van de Kunsten* Historische Uitgeverij Groningen, 1989.
- Dawkins, R. *The Selfish Gene* Oxford University Press, 1976.
- Dewey, J. *Reconstruction in Philosophy* Oorspronkelijk gepubliceerd in 1920. The New American Library, 1952.
- Habermas, J. *Theorie des kommunikativen Handelns* Suhrkamp, 1981 (twee banden).
- Krempl, S. Der vernetzte Weg zur 'Freien Wissenschaft' In: *C'T*, 2002, nr 18.
- Kuhn, T.S. *The Structure of Scientific Revolutions* Oorspronkelijk gepubliceerd in 1962, tweede editie in 1972. University of Chicago Press, 1974.
- Peek, R.P, and G.B. Newby (editors) *Scholarly Publishing: The Electronic Frontier* The MIT Press, 1996.
- Peursen, C.A. *van Ars Inveniendi: Filosofie van de inventiviteit, van Francis Bacon tot Immanuel Kant* Kok Agora, 1993.
- Popper, K.R. *Conjectures and Refutations* Oorspronkelijk gepubliceerd in 1963. Routledge & Kegan Paul, 1976.
- Schopenhauer, A. *Über die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde* Oorspronkelijk gepubliceerd in 1813, tweede editie in 1847. Felix Meiner, 1957.
- *Die Welt als Wille und Vorstellung* Oorspronkelijk gepubliceerd in 1818, tweede editie (met deel 2 toegevoegd in 1844), derde editie in 1859. Diogenes, 1977 (vier banden).
- Sietmann, R. Wissenschaftlicher Informationsaustausch im Zeitalter des Internet In: *C'T*, 2002, nr 18.
- Vries, J. de Peer Review: The Holy Cow of Science In: *A Century of Science Publishing*, IOS Press, 2001, editor E.H. Fredriksson.
- Wicklund, R.A. *Zero-Variable Theories and the Psychology of the Explainer* Springer, 1990.
- Wisse, P.E. [Semiosis & Sign Exchange: design for a subjective situationism, including conceptual grounds for business information modeling](#) Information Dynamics, 2002.
- [Multiple axiomatization in information management](#) In: *PrimaVera working paper series*, nr 2002-06, Universiteit van Amsterdam, 2002.
- Wittgenstein, L. *Tractatus logicus-philosophicus* Oorspronkelijk gepubliceerd in 1921. Suhrkamp, 1964.

noten

1. Het mannelijk voornaamwoord voor academicus, en verderop voor burger, is algemeen bedoeld.
2. Deze schets acht ik hier voldoende. Ik besef de karikaturale aard ervan.
3. Ik ben Hans Möller dankbaar dat hij me in het kader van mijn proefschrift wees op Van Peursens boek.
4. Zie www.wisse.cc voor de mijne.

Dr ir P.E. Wisse is informatiekundig ontwerper en directeur van Information Dynamics te Voorburg.

www.wisse.cc

070-3866236

Waalhofflaan 7, 2271 TR Voorburg